

GESCHIEDENIS Hoornse haakbus pronkstuk in collectie Nationaal Militair Museum in Soest

Mogelijk het oudste vuurwapen van Nederland

Het mogelijk oudste vuurwapen van Nederland komt uit Hoorn en is momenteel te zien in het Nationaal Militair Museum (NMM) in Soest. Die heeft het voorwerp in bruikleen gekregen van de gemeente Hoorn.

Nanska van de Laar
nanska.vandelaar@mediahuis.nl

Soesterberg ■ In het Soesterbergse museum wordt aan de hand van acht tijdvakken de militaire geschiedenis van Nederland uit de doeken gedaan. Elk tijdvak kent zijn eigen bijzondere sleutelstukken die elk een stukje van het militair verhaal vertellen.

Een bijzonder object waarmee het NMM het militair verleden tastbaar en herkenbaar maakt, is de 15e-eeuwse haakbus die jaren geleden tijdens werkzaamheden werd gevonden in een beerput aan het West in de binnenstad van Hoorn. Er ontstond toen nogal de nodige ophef over, omdat het zou gaan om een illegale opgraving.

Na een rechtszaak werd het wapen overgedragen aan de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en onderzocht door conservatoren van het NMM, onder wie Casper van Dijk. Die ontdekten tijdens het schoonmaken van de loop dat deze aan binnenkant korter was. Na onderzoek bleek er nog een kogel in de loop te zitten. Het wapen was dus nog geladen.

Het museum kreeg eind vorig jaar het wapen in bruikleen van de gemeente Hoorn om een plek te geven in zijn collectie, omdat het hier zo'n bijzonder wapen betreft. „De haakbus is bijzonder om meerdere redenen”, vertelt Van Dijk. „Allereerst dat deze zo intact is, inclusief de steel. Dit gebeurt niet vaak met archeologisch gevonden vuurwapens. Daarnaast omdat de haakbus nog geladen was met origineel buskruit en kogel. Voor zover mij bekend, worden weinig haakbussen zo teruggevonden.”

Het vermoeden bestaat dat de haakbus van Claes Wael is geweest, de schout van Hoorn. „Claes was lid van de Hoekse factie, een groep van edellieden en hun aanhangers, die verweekeld was in een langdurige machtsstrijd met de burgerlijke Kabeljauwse partij. Deze partijstrijd - de Hoekse en Kabeljauwse twisten - verdeelde Holland anderhalve eeuw lang in rivaliserende kampen”, weet de conservator.

Burgeroorlogachtige toestand

„In 1410 escaleerde de spanning in Hoorn. Nadat Claes zeven schepenen benoemde die loyaal waren aan zijn Hoekse gezindheid, barstte op Paasmorgen een gewelddadig conflict los. Voor de kerk brak een vechtpartij uit tussen aanhangers van Claes en zijn tegenstanders. Er vielen doden, huizen werden binnengevallen, en de stad raakte tijdelijk in een burgeroorlogachtige toestand.”

Van Dijk kan niet met zekerheid zeggen wat er precies is gebeurd met de haakbus, maar noemt het aannemelijk dat de gebeurtenissen

De Hoornse haakbus in de vitrine van het Nationaal Militair Museum in Soest.

FOTO NATIONAAL MILITAIR MUSEUM

Mogelijk werd het wapen uit wraak in de beerput gegooid

Casper van Dijk
conservator NMM

hebben geleid tot de vondst in de beerput. „Mogelijk werd het wapen - samen met de vuiststok, het ambtsteken van de schout - uit wraak in de beerput gegooid.”

De Hoornse haakbus is ook een bijzonder voorwerp omdat het waarschijnlijk het oudst dateerbare vuurwapen van Nederland en misschien wel van Europa is. „De datering van het wapen is gebaseerd op meerdere elementen. Allereerst de morfologie: de vorm van het wapen. Dergelijke bronzen haakbussen, worden veelal gedateerd uit de veertiende- of vroeg vijftiende eeuw. De vuiststok die bij de haakbus gevonden is, is door

middel van C14 (koolstofdatering, red.) gedateerd en hier kwam midden veertiende eeuw uit. Dit betekent dus dat het hout waarmee deze stok gemaakt is, groeide midden 14e eeuw. Dit komt overeen met gebruik tijdens de late 14e of vroege 15e eeuw. Daarbij weten we door wie hij mogelijk gebruikt is en dat versterkt de datering voor de positie in de vroege 15e eeuw”, legt de conservator late middeleeuwen en archeologie uit.

Meer onderzoek

Door wie het wapen is gemaakt of waar het is gemaakt, kan Van Dijk niet vertellen. „Dat weten we niet.

Het kan lokaal door een klokken-gieter gebeurd zijn, zoals deze ook in Deventer of Utrecht actief waren, maar de haakbus zou net zo goed uit Noord-Duitsland kunnen komen. Mogelijk dat we hier in de toekomst met meer onderzoek achter zouden kunnen komen, bijvoorbeeld door XRF-metingen waar je de samenstelling van het brons mee kan meten en dit weer kan vergelijken met objecten waar de productieplaats van bekend is.”

Het Nationaal Militair Museum heeft de haakbus voor een periode van vijf jaar in bruikleen. „Daarna kan gekeken of die periode nog verlengd kan worden.”

Nog steeds de basis voor vuurwapens

Vuurwapens, zoals de haakbus, maken gebruik van buskruit: een mengsel van salpeter, houtskool en zwavel.

Bij ontsteking zorgt dit voor een snelle verbranding die gasdruk opbouwt, waardoor een kogel met kracht uit de loop wordt geduwd. Dit principe vormt nog

steeds de basis voor modern geschut en handvuurwapens. De naam 'haakbus' komt van de haak onder de loop. Deze werd gebruikt om het wapen te stabiliseren door het bijvoorbeeld achter een muur of rand te haken. Door de enorme terugslag van deze vroege vuurwapens was dat

geen overbodige luxe. De Hoornse haakbus bestaat uit een bronzen loop van ruim 40 centimeter met een haak en een wildeman of duivel als zundgat: een gat in de loop waardoor het kruit wordt ontstoken. De loop is gemonteerd op een houten, gedraaide steel (Bron: NMM).

Over het NMM

Het Nationaal Militair Museum (NMM) in Soest is onderdeel van de Stichting Koninklijke Defensiemusea. Hiertoe behoren ook het Marinemuseum in Den Helder en Mariniersmuseum in Rotterdam. Het NMM heeft meer dan 300.000 objecten en heeft daarmee de grootste militaire collectie van Nederland. Kijk op: nmm.nl